

AIKUISTEN KUVATAIDEOPETUKSEN PEDAGOGISET HAASTEET

Outi Aho

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Huhtikuu 2013
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Aho, Outi
Aikuisten kuvataideopetuksen pedagogiset haasteet

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 37 sivua + 2 liitesivua
Huhtikuu 2013

Tässä kehittämishankkeessa kartoitin aikuisten kuvataidekoulutukseen liittyviä pedagogisia haasteita. Tarkoitukseni oli selvittää, mitä asioita on huomioitava kun kuvataidetta opetetaan aikuisille. Idea aiheeseen syntyi huomattessani, että aikuisille suunnattua kuvataidekoulutusta on tutkittu hyvin vähän aikuispedagogiikan näkökulmasta. Kuvataidekoulutuksen ja -pedagogiikan tutkimus sekä kuvataideopettajakoulutus painottuvat lasten ja nuorten taidekasvatukseen.

Hankkeen aikana keräsin haastattelemalla kuvataideopettajien kokemuksia siitä, miten kuvataiteen opettaminen ja opetusmenetelmät eroavat (vai eroavatko) kun opetettavana onkin aikuisia eikä lapsia tai nuoria? Keskityin taidepedagogiikan käytäntöihin eli opetusmenetelmiin ja aikuisopiskelijoiden ohjaamiseen kun taide on oppimisen kohteena. Opettajien haastattelut toteutettiin Sara Hildén -akatemiassa Tampereella. Sara Hildén -akatemian on vapaa-ajan oppilaitos, jonka päätehtävä on antaa kuvataiteen perusopetusta lapsille ja nuorille, mutta myös aikuisille järjestetään opetusta. Tavoitteiden saavuttamiseksi perehdyin aihepiiriin liittyvään kirjallisuuteen ja pohdin aiheita omiin kokemuksiini nojaten.

Haastattelussa selvisi, että opettajien käyttämät opetus- ja ohjausmenetelmät eivät juuri eroa eri ikäryhmien välillä. Aikuisille suunnatussa opetuksessa tehtävänanto ja tehtävien alustaminen vaativat kuitenkin huomattavasti enemmän paneutumista ja perehtymistä aikuisten korkean tietotaidon vuoksi. Opettajat kokivat, että aikuisia oli helpompi ohjata kuin nuoria. Aikuisten valmiudet ryhmätyöhön ja itseohjautuvuus ovat huomattavasti paremmat kuin lapsilla ja nuorilla. Taiteen perusopetukseen osallistuvat aikuiset ovat motivoituneita ja innostuneita hyödyntämään oppimisaan taitoja sekä taiteellisessa työskentelyssään että omassa ammatissaan.

Aikuisten taiteen perusopetuksen vahvuus on sen tarjoama mahdollisuus oppimiseen ja itsensä kehittämiseen pitkäjänteisen työskentelyn avulla. Luovuus on taiteellisen toiminnan keskeisin motiivi ja lähtökohta. Sitä voi kehittää ammatillisesti, vaikka kaikkien taiteen tekijöiden ei tarvitsekaan olla ammatiltaan taiteilijoita. Taiteen perusopetukseen osallistuvista aikuisista ei kerätä tilastotietoja. Tämä olisi hyödyllistä, jotta ymmärrettäisiin aikuisopiskelijoiden erityispiirteet ja ammatilliset tavoitteet opetuksen suhteen. Tämän tueksi tulisi merkittävästi lisätä aikuisten taideopetukseen liittyvää tutkimustyötä.

Asiasanat: taidepedagogiikka, aikuisopiskelijat, taiteen perusopetus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	TAIDEOPETUS SUOMESSA.....	6
2.1	Kuvataidekasvatus lapsille ja nuorille.....	6
2.2	Ammatilliseen tutkintoon tähtäävä kuvataidekoulutus.....	7
2.3	Valmentava kuvataideopetus aikuisille.....	8
2.4	Aikuisten taiteen perusopetus.....	9
3	TAIDEOPETUKSEN PEDAGOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	12
3.1	Kokonaisvaltainen taideoppiminen.....	12
3.2	Taiteen oppimiskäsitykset.....	16
3.3	Taideopetuksen menetelmät ja opettajan rooli.....	17
4	AIKUISET TAIDETTA OPPIMASSA.....	20
4.1	Aikuiset opiskelijoina.....	20
4.2	Aikuisopiskelijan orientaatioperustat.....	22
4.3	Miksi aikuiset hakeutuvat kuvataiteen perusopetukseen?.....	23
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	26
5.1	Kehittämishankkeen toteutusympäristö ja menetelmät.....	26
5.2	Ryhmähaastattelun tulokset.....	27
5.2.1	Opetusmenetelmät ja työtavat.....	27
5.2.2	Ohjaustilanteet.....	29
5.2.3	Ryhmässä toimiminen.....	30
5.2.4	Motivaatio ja tavoitteellisuus.....	30
5.2.5	Arviointi.....	31
5.2.6	Opintojen rakenne.....	32
6	YHTEENVETO.....	33
7	LÄHTEET.....	35
	LIITTEET.....	38

1 JOHDANTO

*Mitä minä kuulen, minä unohdan.
Mitä minä näen, minä muistan.
Mitä minä teen, minä opin.*

Kiinalainen sananlasku
Kirjoittaja tuntematon

Tässä kehittämishankkeessa kartoitin aikuisten kuvataidekoulutukseen liittyviä pedagogisia haasteita. Halusin selvittää, mitä asioita on huomioitava kun kuvataidetta opetetaan aikuisille. Idea aiheeseen syntyi huomattessani, että aikuisille suunnattua kuvataidekoulutusta on tutkittu hyvin vähän aikuispedagogiikan näkökulmasta. Kuvataidekoulutuksen ja -pedagogiikan tutkimus sekä kuvataideopettajakoulutus painottuvat lasten ja nuorten taidekasvatukseen.

Kehittämishankkeessa keräsin haastattelemalla kuvataideopettajien käytännön kokemuksia siitä, miten kuvataiteen opettaminen ja opetusmenetelmät eroavat (vai eroavatko) kun opetettavana onkin aikuisia eikä lapsia tai nuoria? Lisäksi pyysin muutamaa aikuisten kuvataiteen perusopetuksessa opiskellutta aikuista kertomaan, miksi he hakeutuivat aikuisten taiteen perusopetukseen ja mitkä heidän tavoitteensa kyseistä koulutusta kohtaan olivat?

Aineiston keräämisessä käytin sekä yksilö- että ryhmähaastatteluja. Opettajien haastattelut toteutettiin Sara Hildén -akatemiassa Tampereella. Sara Hildén -akatemia on vapaa-ajan oppilaitos, jonka päätehtävä on antaa kuvataiteen perusopetusta lapsille ja nuorille, mutta myös aikuisille järjestetään opetusta. Opetus pohjautuu lakiin taiteen perusopetuksesta (633/1998). Kaikki haastattelemani aikuiset ovat opiskelleet taiteen perusopinnot Sara Hildén -akatemiassa.

Aikuisten kuvataiteen perusopinnoista on tehty muutamia ammatilliseen opettajakoulutukseen liittyviä kehittämishankkeita. Ne painottuvat pääasiassa tietyn koulun opetussuunnitelmien sisällöllisten rakenteiden pohtimiseen, jotta ne vastaisivat valtakunnallisia suosituksia (Rauhaniemi 2008, Laasonen 2007, Ruohomäki 2012). Kehittämishankkeessa en kuitenkaan pohdi opetussuunnitelman sisältöä, vaan keskityn taidepedagogiikan käytäntöihin eli opetusmenetelmiin ja

aikuisopiskelijoiden ohjaamiseen. Termi taidepedagogiikka viittaa kaikkiin sellaisiin kasvatukseen, opetukseen ja oppimistilanteisiin, joissa taide on jollain tavoin läsnä. Tällöin taide voi olla joko oppimisen kohteena, oppimisen tukena tai tunteiden opettajana (Antila 2011, 7). Kehittämishankkeessani keskityin ainoastaan näkökulmaan, jossa taide on oppimisen kohteena.

Tavoitteiden saavuttamiseksi perehdyin aihepiiriin liittyvään kirjallisuuteen ja pohdin aihetta omiin kokemuksiini nojaten. Olen suorittanut aikuisten kuvataiteen perusopinnot laajan oppimäärän Tampereella Sara Hildén -akatemiassa. Opiskeluni aikana havaitsin aikuisten kuvataideopetukseen liittyviä pedagogisia haasteita, joita aiheuttivat muun muassa koulutettavan ryhmän erilaiset odotukset ja tavoitteet koulutusta kohtaan. Miten suunnitella ja toteuttaa opetus niin että se vastaisi aikuisopiskelijoiden tarpeita ja odotuksia kuitenkin täyttämällä opetukselle asetetut tavoitteet?

Visuaalisten alojen aikuispedagogiikka kiinnostaa oman ammatillisen toimintani ja toimeentuloni kannalta. Olen koulutukseltani taiteen maisteri Taideteollisesta korkeakoulusta ja toimin muotoilun ja kuvataiteen alalla. Suomessa taiteilija ei elä pelkästään taiteen tekemisestä. Vuonna 2000 taiteilijoista ainoastaan 37 prosenttia teki pelkästään taiteellista työtä. Suurin osa taiteilijoista sai toimeentulonsa mitä erilaisimmista töistä ja työsuhteista. (OKM 2011:19, 14.) Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysissä todetaan kuitenkin, että taide- ja kulttuurialat eli luovat alat ovat kasvussa ja muodollisesti kelpoisista taide- ja kulttuuriaineiden opettajista on pulaa (OKM 2011:19, 24–28). Kulttuurialalla on kysyntää mm. erilaisista taiteen soveltavan käytön tai sisällön tuotannon palveluista sekä harrastustoiminnan ohjaajista ja pätevistä taidepedagogeista. Kuvataiteen tutkinnon suorittaneet työllistyvät usein viestintään tai opetuslalle. Esimerkiksi Taideteollisen korkeakoulun kuvataiteiden koulutusohjelmasta vuosina 1996–2006 valmistuneista yli puolet toimi kuvataiteen opettajina eriasteisissa taidekouluissa (OKM 2011:19, 14).

2 TAIDEEPETUS SUOMESSA

2.1 Kuvataidekasvatus lapsille ja nuorille

Taidekasvatus nykymerkityksessään syntyi valistusaikana 1700-luvulla. Taiteellinen toiminta nähtiin arvokkaana ja uutta luovana tekijänä yhteiskunnissa, jotka halusivat tuoda esiin ja kehittää omaa kansallista kulttuuria (Varto 2011, 20). Suomessa *piirustus* tuli Uno Cygnaeuksen ehdotuksesta kansakoulun oppiaineeksi 1800-luvulla. Tällöin oppiaineella oli hyvin käytännöllinen päämäärä. Tuolloin Suomen teollinen tuotanto perustui pääasiassa käsityöhön. Kehittämällä kansan kauneusaistia ja makua parannettiin käsityötaitoa ja samalla nostettiin teollisuuden kilpailukykyä. Piirtämisen taitoa tarvittiin myös kodin tarve-esineitä suunniteltaessa. Opettaminen perustui behavioristiseen oppimismalliin, jossa oppilaat jäljittelevät opettajan tarjoamia malleja. (Piironen & Salminen 1996, 7.)

1900-luvun alussa syntyi useita eri taiteenalojen uudistamiseen pyrkineitä kulttuurisuuntauksia, joita jälkikäteen on kutsuttu yleisnimellä modernismi. Modernististen suuntausten mukaan perinteinen taide, kirjallisuus, yhteiskunta ja elämäntapa olivat niin vanhentuneita, että ne piti unohtaa ja keksiä kulttuuri uudelleen (Gay 2007, 3–10). Käsityötaidon sijasta keskusteltiin luovuudesta ja ilmaisusta, joilla yksittäinen ihminen korosti yksilöllisyyttään. Taidekasvatusta perusteltiin nyt oppilaan persoonallisuuden kehittäjänä, havainnointikyvyn, luonnon kauneuden ja taiteen kielen opettajana (Varto 2011, 21). Tätä kuvastaa koulun oppiaineen nimen muuttaminen vuonna 1950 piirustuksesta *kuvaamataidoksi*. Oppiaineen nimi muuttui nimeksi *kuvataide* vuonna 1999. Pohjakallion mukaan (2005, 38) tällä pyrittiin nostamaan opetettavan aineen statusta taidosta taiteeksi.

Nyky-Suomessa lasten ja nuorten taidekasvatuksen perusta on vahva ja siihen osallistuu huomattava määrä oppilaita. Opetusministeriön tilaston mukaan vuonna 2010 peruskoulussa taide- ja taitoaineiden opetusta sai 550 000 oppilasta, joista noin 200 000 osallistuu lisäksi koulun kerhotoimintaan. Lukiossa taito- ja taideaineiden opetusta sai 115 000 opiskelijaa. (OKM 2010:1, 24.)

Peruskoulun toteutumisen aikana 1970-luvulla ilmaantuivat ensimmäiset suunnitelmat koululle rinnakkaisen kuvataideopetuksen järjestämisestä musiikkioppilaitosten tapaan¹. Myöhemmin näistä peruskoulun ulkopuolisista kuvataidekouluista muodostettiin taiteen perusopetuksiksi kutsuttu taidekasvatusjärjestelmä (Pohjakallio 2005, 116). Vastaavaa koulutusmuotoa ei ole toteutettu muualla kuin Suomessa. Taiteen perusopetuksessa opiskeli vuonna 2008 yhteensä 134 765 oppilasta 341 kunnassa. Luvussa ovat mukana aikuisopiskelijat. (OKM 2010:1.)

2.2 Ammatilliseen tutkintoon tähtäävä kuvataidekoulutus

Taidealan ammatillisella opetuksella on Suomessa pitkät perinteet, sillä Turun piirustuskoulu aloitti toimintansa jo vuonna 1830. Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulusta (perustettu vuonna 1848) alkunsa saanut Kuvataideakatemia sai korkeakoulustatuksen vuonna 1993 ja yliopistoksi se muutettiin vuonna 1998². Nykyään Kuvataideakatemialla on ainoana yliopistona määritelty Valtioneuvoston asetuksessa kuvataiteen koulutusvastuu (OKM 2008:11).

Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun (entisen Taideteollinen korkeakoulun) ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan koulutusvastuuna on taideteollinen ala. Kaikkiin koulutusohjelmiin sisältyy kuitenkin kuvataiteen opintoja. Vaikka nämä oppilaitokset kouluttavat opiskelijoita pääasiassa taide-teollisuuden ammatteihin, päätyy osa vapaiksi kuvataiteilijoiksi. (OKM 2008:11).

Taideyhdistysten perustamista taidekouluista kuten Lahden taideinstituutista, Kankaanpään taidekoulusta, Turun piirustuskoulusta ja Imatran taidekoulusta muodostettiin Opetushallituksen alaisia ammatillisia kouluja 1980-luvulla. Nämä koulut loivat perustan kuvataiteen ammattikorkeakouluverkostolle. Ammatti-

¹ Kauniaisten kuvataidekoulu, joka perustettiin vuonna 1979, oli ensimmäinen lasten ja nuorten kuvataidekoulu (Pohjakallio 2005, 116).

² Vuoden 2013 alusta Kuvataideakatemia on osa Taideyliopistoa, jonka toiminta käynnistyy kun Kuvataideakatemia, Teatterikorkeakoulu ja Sibelius-Akatemia yhdistyvät.

korkeakoulutasolta kuvataiteilijaksi on mahdollista valmistua kuudesta oppilaitoksesta³.

Jotkut ammattikorkeakoulut antavat tutkintoon johtavaa koulutusta aikuisille iltaja monimuotokoulutuksena. Kuvataideakatemiassa ei koeta tarvetta erilliselle tutkintoon johtavalle aikuiskoulutukselle, koska perusvalinnan kautta hakeminen on mahdollista iästä riippumatta ja myös maisterivalintaan sisältyy mahdollisuutulla hyväksytyksi ilman vaadittua pohjakoulutusta (OKM 2008:11).

Tämän lisäksi kuva-artsaanin koulutusta annetaan lukuisissa toisen asteen oppilaitoksissa ja joissakin yksityisissä taidekouluissa. Kuva-artsaani on kvalilisen ilmaisen perustutkinto jonka laajuus on 120 opintoviikkoa ja se antaa jatko-opintokelpoisuuden korkea-asteelle.

2.3 Valmentava kuvataideopetus aikuisille

Varsinaisen koulujärjestelmän ulkopuoliset kansanopistojen vuoden mittaiset kuvataidelinjat, muun muassa Limingan taidekoulu, Oriveden opisto, Kuusamon kansanopisto ja Joutsenon opisto, ovat antaneet opetusta ammatilliseen koulutukseen pyrkiville ja harrastajille.

Lisäksi on lukuisia yksityisiä kannatusyhdistysten pitämiä taidekouluja, joista osa saa julkista rahoitusta toiminnalleen. Esimerkiksi Hyvinkään taidekoulussa toimii kaksivuotinen iltakoulu, joka tarjoaa erityisesti aikuisopiskelijoille suunnattua taideopetusta taiteen korkeakouluihin pyrkiville, täydennyskoulutukseksi kuvataidetta opiskelleille tai yleissivistäväksi harrastukseksi kuvataiteista kiinnostuneille. Suomenlinnassa sijaitseva Taidekoulu Maa on kannatusyhdistyksen ylläpitämä yksityinen oppilaitos. Koulussa voi opiskella kolmivuotisella kuvataiteilijan ammattiin valmistavalla päivälinjalla ja avoimilla iltakursseilla. Vapaa Taidekoulu on puolestaan maalaustaiteeseen keskittynyt taidemaalarin ammattiin valmistava oppilaitos. Täysipäiväinen koulutus kestää neljä lukuvuotta. Ammatillisen koulutuksen ohessa järjestetään kursseja, jotka ovat avoimia kaikille kiinnostuneille.

³ Lahdessa kuvataiteen koulutusohjelmaan ei oteta enää uusia opiskelijoita. Viimeinen opiskelijahaku oli keväällä 2012.

2.4 Aikuisten taiteen perusopetus

Aikuisille suunnattu tutkintoon johtamaton taidekasvatus on ollut perinteisesti asiantuntijapuhetta: museo-opastuksia, näyttelykierroksia ja luentoja. Taidetta tekemään aikuiset ohjautuvat lyhytkestoisille taidekursseille vapaan sivistystyön opinahjoihin⁴. Nämä kurssit painottuvat pääasiassa tietyn tekemisen tekniikan opiskelemiseen. Kurssien osallistujat valikoituvat sattumanvaraisesti ja eri orientaatioperustoilla. Opetus on luonteeltaan seurallista. Osa opiskelijoista etsii itselleen uutta harrastusta tai seuraa, eikä niinkään halua kehittää omaa taideosaamistaan pitkäjänteisesti. Osalla on hyvin konkreettiset tavoitteet tietyn taidon oppimisen suhteen.

Nykypäivänä ei tarkka rajanveto ammatillisen ja yleissivistävän oppiaineen ja opiskelun välillä ei ole mielekäs. Yhden harrastus on toiselle työssä tarvittavien taitojen kehittämistä. Monet kokonaisvaltaisen taideopetuksen menetelmät ovat osoittautuneet tehokkaiksi ja uutta ajattelua ja toimintaa luoviksi. Taidekasvatuksen käytännöt levittäytyvätkin useille toiminnan alueille, joilla aikaisemmin ei ole ollut taidekasvatusta. Koetaan, että taidetaidoista on hyötyä monessa ammatissa. Esimerkiksi Opetusministeriön *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia* -hankesuunnitelmassa esitetään taiteen teosten ja esitysten käyttämistä hyvinvoinnin lisäämisessä. Elämäntapoja ja yhteiskuntaa voidaan kehittää taiteenomaisesti siten, että siinä käytetään mahdollisimman paljon hyväksi luovuutta. Taide ja kulttuuri nähdään osana ihmiseksi kasvamista ja ne tulee ottaa huomioon kaikilla koulutuksen asteilla. (Liikanen 2010, 36.)

Moni aikuinen ei kuitenkaan pysty tai halua sitoutua kokopäiväiseen taiteen opiskeluun. Aikuisten taiteen perusopetus antaakin mahdollisuuden pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen kehittymiseen taiteen alalla oman työn ohella.

⁴ Vapaan sivistystyön opinahjoja ovat mm. kansanopistot, kansalaisopistot ja kesäyliopistot. Vapaaseen sivistystyöhön liittyvään kulttuurialan (taidekasvatuksen) tutkintoon johtamattomaan koulutukseen osallistuu noin 500 000 aikuista vuosittain (OKM 2010:1).

Taiteen perusopetus on oma koulutusmuotonsa, josta säädetään laissa (Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998) ja asetuksessa (Asetus taiteen perusopetuksesta 813/1998). Lain 633/1998 mukaan:

Taiteen perusopetus on tavoitteellista tasolta toiselle etenevää ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta, joka samalla antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.

Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat Opetushallituksen määräyksiä, joiden pohjalta koulutuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelmas- ta. Yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet on vahvistettu vuonna 2005 seuraaville taiteenaloille: musiikki, sanataide, tanssi, esittävät taiteet (sir- kustaide ja teatteritaide) ja visuaaliset taiteet (arkkitehtuuri, audiovisuaalinen taide, kuvataide ja käsityö) (OPH 2005). Laajan oppimäärän opetussuunni- telman perusteet musiikkiin, tanssiin, teatteritaiteeseen ja visuaalisiin taiteisiin on vahvistettu vuonna 2002.

Visuaalisten taiteiden (arkkitehtuuri, kuvataide ja käsityö) perusopintojen sisältö ja tavoitteet on kuvattu Opetushallituksen määräyksessä 39/011/2002. Kuvatai- teen perusopetuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle mahdollisuus opiskella pitkäjänteisesti omien taipumusten ja kiinnostuksen mukaisesti sekä luoda edel- lytykset elinikäiselle visuaalisten taiteiden harrastamiselle ja valmiudet hakeutua jatko-opintoihin. Liitteessä 1 on lueteltu kuvataiteen perusopintojen keskeinen oppisisältö. Siihen kuuluu mm. luonnon ja rakennettuun ympäristön visuaaliset ilmiöt, media, taiteen ilmenemismuodot ja kulttuuriperintö. Opetuksen tavoitteen- a on kehittää oppilaista aktiivisia ja kriittisiä toimijoita taidemaailmaan ja muu- hun yhteiskuntaan. (OPH 2002, 14.)

Laissa taiteen perusopetuksesta (633/1998) ei aikuisia mainita erikseen, mutta esimerkiksi Opetushallinnon määräyksessä 39/011/2002 (OPH 2002) todetaan, että opetuksesta aikuisille päätetään koulutuksen järjestäjän hyväksymässä opetussuunnitelmassa.

Kuvataiteen perusopetus jakautuu perusopintoihin ja syventäviin opintoihin. Pe- rusopinnoissa tutustutaan yleisimpiin kuvataiteen osa-alueisiin kuten piirustus, maalaus, grafiikka, keramiikka ja plastinen sommittelu. Opiskelu on työskentely-

painotteista ja tapahtuu oman tekemisen kautta. Teoriaopetus liittyy aina työskentelyyn. Perusopintojen laajuus on 20 opintopistettä ja se kestää kolme lukuvuotta.

Syventävissä opinnoissa opiskelija valitsee oman syventymisalansa kiinnostuksensa mukaisesti ja tekee lopputyön, joka esitellään näyttelyssä. Tavoitteena on, että opiskelija kehittää edelleen ilmaisullisia valmiuksiaan sekä erilaisten materiaalien ja tekniikoiden hallintaa. Opintojen laajuus on 28 opintopistettä.

Opetus ei ole tutkintoon tähtäävä, mutta oppimista arvioidaan ja kokonaisuuden suorittamisesta saa todistuksen. Perusopintojen päättyessä opiskelija saa todistuksen, jossa on kahden arvioitsijan laatima sanallinen arviointi opinnoista ja portfolioista. Syventävistä opinnoista ja päättötyöstä opiskelija saa todistuksen, numeroarvosanan ja kirjallisen kuvauksen osaamisestaan. Päättötyön arvioitsijoita tulee olla vähintään kaksi. (OPH 2002, s. 20–23.)

Opetushallituksen määräyksessä (OPH 2002) aikuisten opetuksen tavoitteet ja sisällöt on määritelty samoiksi kuin lasten ja nuorten taideopetukselle. Lukiesani kyseistä määräystä heräsikin kysymys: Kuinka hyvin lasten ja nuorten näkökulmasta määritetyt tavoitteet sopivat aikuisten opetuksen järjestämiseen?

Esimerkiksi opetuksen arvoista todetaan seuraavaa (OPH 2002, 5):

Opetuksen tulee tukea oppilaan henkistä kasvua, persoonallisuuden eheyttä sekä kehittymistä arvostelukykyiseksi ja ajattelevaksi ihmiseksi. Tavoitteena on, että ilmaistessaan itseään taiteen keinoin opiskelija oppii arvottamaan ja arvioimaan itseään ja ympäristöään sekä rakentamaan maailmankuvaansa omien kokemusten ja kulttuuriperinnön pohjalta ja kehittämään sitä edelleen.

Opetuksen tavoitteet ovat hyvin kasvatuksellisia ja pyrkivät tukemaan lapsen ja nuoren kasvua aikuisuuteen. Aikuisen maailmankuva on kuitenkin jo rakentunut eletyn elämän ja kokemusten myötä, eikä hän hakeudu opetukseen muutaakseen sitä. Opetussuunnitelman avulla voidaan toki kohdistaa painopiste enemmän aikuisia kiinnostavaan sisältöön, mutta opetuksen rakenteelliset ratkaisut on lyöty lukkoon Opetushallituksen määräyksessä (OPH 2002).

3 TAIDEOPETUKSEN PEDAGOGISET LÄHTÖKOHDAT

Taide on avoin ja monimerkityksinen elämän ilmiö. Sitä ei voi yksiselitteisesti määrittellä tai rajata. Taiteen tekemisen prosessikin on ennalta-arvaamaton eikä sen tuottamaa lopputulosta voi ennustaa. Taitoja kuten maalaustekniikkaa tai grafiikan menetelmiä pystytään opettamaan, mutta vasta kun näiden taitojen avulla syntyy uutta sisältöä ja sanottavaa, voidaan puhua taiteesta. Jos pedagogiikka nähdään hallittuna ohjaamisena kohti ennalta määrättyjä tavoitteita (Anttila 2011,5), taiteen ja pedagogiikan yhdistäminen näyttää ristiriitaiselta. Miksi ja miten opettaa sitä mitä ei vielä tiedetä?

3.1 Kokonaisvaltainen taideoppiminen

Taiteen perusopetuksen oppimiskäsitys pohjautuu kokonaisvaltaisen taideoppimisen ideologiaan. Kokonaisvaltaiseen taideoppimiseen sisältyy näkemys erilaisten tietämisen tapojen samanarvoisuudesta. Taidetta, taitamista ja tietämistä ei eroteta toisistaan. Taiteen avulla opitaan esimerkiksi arvokkaita työelämässä tarvittavia taitoja kuten kriittisyyttä, pitkäjänteisyyttä, riskinottoa, organisointikykyä ja yhteistyötaitoja. Ymmärretään, että taideaineiden avulla on mahdollista edistää monien yleisten kasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi teoksen tekeminen omin käsin ja työn hallinnan kokemus kasvattavat opiskelijan itsetuntoa. (Räsänen, 2011, 126–127.)

Hetland, Winner, Veeneman ja Sheridan (2007, 6) ovat tunnistaneet kokonaisvaltaiseen taideoppimiseen kuuluvan seuraavat yhdeksän piirrettä:

1. Jokaiseen taidealaan kuuluu taitojen ja tekniikoiden (develop craft) oppimista.

Kaikessa taiteessa on aina mukana taito ja taitavuus vaikka enää ei haeta-kaan jonkin alan kehittyneitä taitamista vaan sanottavaa (sisältöä). Taitoja tarvitaan, sillä oman ilmaisun välineet on löydettävä. Perinteisten taitojen hallitseminen voi toimia uusien sisältöjen esille saamisessa. Perinteiset taiteen muodot (esim. maalaus ja kuvanveisto) saavat uusia merkityksiä ja muuttuvat uudeksi kun niiden esittämisessä käytetään uusia taitoja.

2. Taiteen tekeminen kehittää kykyä keskittyä ja suorittaa tehtävät loppuun (engage and persist).

Opiskelijalle annetaan pitkäkestoisia tehtäviä, jotka sisältävät useita työvaiheita. Näiden suorittaminen voi kestää huomattavan ajan. Esimerkiksi keraamisen veistoksen valmistaminen vaatii saven käsittelemisen, teoksen pitkän kuivattamisen, useita polttovaiheita ja viimeistelykäsittelyn. Ideasta lopulliseen tulokseen voi kestää jopa useita kuukausia.

3. Taiteen tekeminen ei ole mahdollista ilman kuvittelemista (envision), kykyä nähdä mielessä asioita, joita ei voi havaita suoraan.

Opiskelijan on käytettävä mielikuvitustaan ja mentaalisia kuvia ymmärtääkseen millaiselta lopullinen teos muodostuu ja miten hän saavuttaa haluamansa lopputuloksen. Opiskelijan pitää hahmottaa hyvinkin monimutkaisia abstrakteja malleja. Esimerkiksi valööripiirtämisessä opiskelijan on pystyttävä kuvittelemaan mielessään abstraktin valonlähteen sijainti ja sen aiheuttamat valon ja varjon muutokset piirrettävässä kohteessa.

4. Taiteessa on kyse ilmaisusta (express) eli taidosta luoda teoksia, joka välittävät ajatuksen, tunteen tai henkilökohtaisen merkityksen.

Opiskelijaa pyydetään toteuttamaan teoksia, jotka ilmaisevat joko hänen henkilökohtaisia ajatuksiaan tai kokemuksia, joita on vaikea yksiselitteisesti määritellä kuten tunteita, mielialoja ja tunnelmia. Esimerkiksi opettaja voi antaa maalauksen aiheeksi tietyn tunnetilan kuvaamisen.

5. Kaikki taiteellinen toiminta perustuu havainnointiin (observe).

Näkemään opettaminen on ollut jo vuosikymmenien ajan taiteen opetuksen keskeinen tavoite. Opiskelijaa opetetaan havaitsemaan tarkemmin ja tekemään aistihavaintoja, joita ei tavallisesti tehdä. Eri menetelmien avulla opiskelija oppii erottamaan värien eri vivahteita, muotoja, pintarakenteita ja esineiden suhteita.

6. Taiteellinen toiminta ei ole mahdollista ilman pohdintaa (reflect).

Ihminen on pohtiva olento, joka haluaa käsitellä ajatuksiaan ja järjestää maailmankuvaansa monin tavoin. Ihmiselle on tärkeää saada uusia elämyksiä ja unohtaa hetkeksi oma elämä. Taide avaa vaihtoehtoisia näkökulmia maailmaan ja inhimillisen kokemuksen tulkintaan. Se täydentää, haastaa ja kyseenalaistaa tietoa ja käsityksiä todellisuudesta. (Sederholm 2000.)

7. Taide edellyttää tutkimista ja omien rajojen ylittämistä (stretch and explore).

Taiteen avulla opitaan ylittämään omat rajat ja toimimaan ilman ennalta määrättyä suunnitelmaa. Taideopetuksessa on mahdollista luoda käytäntöjä, jotka murtavat hallintaan tai kontrolliin perustuvaa suorittamista. Opettaja voi antaa tehtäviä ilman, että kertoo opiskelijalle miten tehtävä suoritetaan. Opiskelijan on tällöin itse kokeiltava ja löydettävä ratkaisu jopa epäonnistumisten kautta. Taideopetuksen yhtenä tehtävänä voisikin olla virheiden havaitseminen, niiden salliminen ja niiden merkityksen nostaminen mekaanisen suorittamisen haastajaksi.

8. Taiteen oppimisessa on kyse taidemaailman historian ja nykyisten käytäntöjen ymmärtämisestä (Understand Art World).

Taiteen metaforien ymmärtäminen vaatii aina kontekstin ymmärtämistä ja ulkopuolisen tiedon hankkimista. Opiskelijan on ymmärrettävä oppimansa tiedon yhteys ympäröivään maailmaan. Taidehistoria, eri kulttuurien taiteeseen tutustuminen, museokäynnit ja yhteisölliset projektit ovat välineitä tämän oppimiseen.

9. Taiteessa on kyse yhteisöllisyydestä eli kyvystä toimia muiden joukossa.

Taiteen opetuksen lisäksi taidepedagogiikka sisältää ihmisten välisen vuorovaikutuksen, jonka taustalla on pyrkimys vaikuttaa toiseen ihmiseen. Näihin taitoihin liittyy mm. kyky ajatella ja pohtia muiden kanssa oman ja muiden työskentelyn eri puolia. Taideopetuksen avulla opitaan kyseenalaistamaan ja selittämään. Samalla valmius omien mielipiteiden esittämiseen kehittyy.

Marjo Räsänen on nostanut käsitteellistämisen ja kognitiivisen tiedonhankinnan tärkeäksi taiteenoppimisen osaksi. Käsitteellistäminen ymmärretään yleensä teoriamallien muodostamiseen tähtääväksi kielelliseksi selittämiseksi. Taiteessa ei kuitenkaan teoretisoida pelkästään sanoin, vaan tieto voidaan muuntaa myös ääniksi, tansseiksi, maalauksiksi, yms. Eri tiedonhankinnan tavat ovat samanarvoisia eli kuvat, äänet ja liikkeet ovat yhtä arvokkaita kuin sanat. Tällöin taiteeseen liittyvä tiedonkäsite sisältää (Räsänen 2011, 126–127):

- **Havaintotiedon**, joka on aistimalla (näkemällä, kuulemalla, tuntemalla) syntyvää hiljaista tietoa.
- **Tunnetiedon**, joka syntyy tunnemaailmasta nousevien elämysten, mielikuvien, visioiden ja tunnelmien avulla. Myös tunnetieto on hiljaista tietoa.
- **Käsitetiedon**, joka on taiteen symbolisiin ja käsitteellisiin merkitysjärjestelmiin liittyvää tietoa. Taiteellinen käsitetieto syntyy tunteiden ja mielikuvien liityessä havaintoon. Esimerkkinä kuvataiteessa väreihin, muotoihin ja rakenteisiin liittyvät käsitteet. (Räsänen käyttää artikkelissaan termiä muototieto.)
- **Kulttuuritiedon**, jolloin opiskelija osaa ilmaista ja lukea monikulttuurisia merkityksiä. Taiteellinen tieto on sidoksissa kontekstiinsa ja sitä ilmaistaan kulttuuristen käsitteiden avulla.

Kokemuksellisessa taideoppimisessa taiteellinen käsitteellistäminen ja taidetieto ilmenevät aina toiminnassa eli opiskelijat käsittelevät teoreettisia kysymyksiä käytännön avulla. Sana käsittäminen kuvaakin hyvin taideaineisiin liittyvää, käden ja mielen yhteistyölle perustuvaa ymmärtämistä. Tämä prosessi alkaa intuitiivisesta ja tunnepohjaisesta havainnoinnista ja ajattelusta ja päättyy toimintaan. Kyse voi olla tuottavasta toiminnasta kuten maalaaminen tai tulkitsevasta toiminnasta kuten katsominen. Prosessin aikana opiskelija löytää ja ymmärtää ilmiöiden välisiä suhteita ja merkityksiä sekä huomaa kuvitteellisia mahdollisuuksia. (Räsänen 2011, 138–139.)

Taideopetusta ja sen merkitystä perustellaan vain harvoin taiteen kautta. Edellisellä sivulla luetelluissa kokonaisvaltaisen ja kokemuksellisen taideoppimisen periaatteissakaan ei tunnisteta taidetta itsenäisenä tiedonalana. Taidekasvatusta onkin kritisoitu rajattomuudesta, pyrkimyksestä jonkinlaiseen kaikenkattavaan elämänkasvatukseen (Pohjakallio 2005, 35). Tukevatko taiteen perusopetuksen näkökulmat kokonaisvaltaisesta taideoppimisesta aikuisten opiskelijoiden tavoitteita? Eihän ammatillista taideopetustakaan perustella minkään muun kuin taiteen kautta.

3.2 Taiteen oppimiskäsitykset

Aikuisopiskelijat eivät kaipaa seikkaperäisiä perusteita taideopetukselle. Opetuksen taustalla on kuitenkin aina jokin oletus siitä, mitä oppiminen on ja mitä opettaminen on. Oppimiskäsitys muodostaa näkökulman siihen, miten ihminen oppii, mitä oppimisen aikana tapahtuu sekä millainen on oppijan ja opettajan rooli oppimisprosessissa. Pirkko Pohjakallio (2005, 267–270) esittää väitöskirjassaan neljä Arthur Eflandin (1998) taiteen oppimiskäsityksen mallia, jotka perustuvat yleisistä kasvatusteorioista löydettäviin teemoihin.

Behavioristisessa mallissa taide on luonnon jäljittelyä ja taideoppiminenkin perustuu jäljittelyyn. Opettaja esittää oppilaalle jäljiteltävät mallit ja tunnistaa oppimisen uusista käyttäytymismuodoista, joita ei ollut ennen niiden opettamista.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen mallissa taideteokset ovat kokemuksen uudelleen tuottamista. Taide saa muotonsa eettisessä kokemuksessa, joka saa kokijan pohtimaan arvoja ja täten muuttaa kokijaa. Kuvien tekeminen ei ole todellisuuden jäljentämistä vaan todellisuuden luomista. Taidetta ei opeteta sen itsensä vuoksi vaan yhteydessä johonkin ratkaistavaan ongelmaan. Opetuksessa taide nähdään yhteisöllisenä vaikuttamisvälineenä.

Yksilökeskeisessä mallissa taide ymmärretään taiteilijan mielikuituksen tuotteeksi. Opetusmenetelmien tulisi tarjota opiskelijalle itseilmaisuuksiin kannustava oppimisympäristö. Opettajan roolina on toimia taustalla oppimisprosessin helpottajana. Oppiminen on ollut onnistunutta, jos opiskelija tuntee itsensä var-

memmaksi taiteellisessa ilmaisussaan ja kokee taiteen parissa työskentelemisen aiempaa antoisampana.

Taidekasvatuksen tiedonkäsittelymallissa taide on itsenäinen ja oma tiedon- alansa. Taideteokset ovat ainutkertaisia ja ne tulee ymmärtää niiden omilla ehdoilla eli taiteena. Tämän näkemyksen mukaan taideopetusta ei perustella minäkään muun kuin taiteen kautta. Taide on elämälle ja maailmalle tärkeää, koska se on taidetta.

Taidekasvatuksen tiedonkäsittelymallissa taiteen opettaminen edellyttää, että tunnustetaan taiteen yhteydessä käytettävät keskeiset käsitteet, joita käytetään ainoastaan taiteen yhteydessä. Taidepedagogiikassa tämä tarkoittaa taiteen- alakohtaisen asiantuntijatiedon merkityksen korostamista. Taiteen oppimisen lähtökohdaksi otetaan kuhunkin taiteenalaan liittyvät käsitteet, arvot ja toimintatavat.

Mielestäni taiteen tiedonkäsittelymalli sopisi hyvin lähtökohdaksi aikuisten taiteen perusopetukselle. Käytännön tasolla tämä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että opetuksen sisältöihin liitettäisiin entistä vahvemmin mukaan taidehistoria, taiteen filosofia, taiteen estetiikka ja etiikka. Toki näitä alueita opetuksessa jo nyt sivutaan, mutta nämä osa-alueet eivät ole mukana opetushallituksen määrittelemissä tavoitteissa.

3.3 Taideopetuksen menetelmät ja opettajan rooli

Pedagogiikka on taitoa innostaa, motivoida ja tarjota opittava asia sillä tavalla, että se on opittavissa (Rongas 2006). Tärkeimmät pedagogiset taidot ilmenevät suhteessa opiskelijoihin. Ne ovat taitoja ohjata ja ylläpitää oppimista edistäviä ihmisten välisiä suhteita. Millainen toiminta edistää ja millainen huonontaa oppimista?

Kokonaisvaltainen taidepedagogiikka painottaa tekemällä oppimisen merkitystä, ja siksi siinä korostuu oma tekeminen ja toiminta. Kuvataiteen oppimisessa mielekkäin tapa oppia onkin käytännön harjoitustehtävät, joita toteutetaan yksin tai ryhmässä projektiluonteisesti.

Kuvantekeminen on opiskelijan omakohtainen prosessi, jonka aikana opiskelijan tekemiin ratkaisuihin opettajan ei tulisi puuttua. Lopputuloksen taiteellista

tasoa tai opiskelijan luovaa panosta on mahdotonta ohjata, sillä tulokset eivät ole täysin etukäteen päätettävissä. Opettaja voi kuitenkin ohjata opiskelijaa havainnointiin, käsitteellistämiseen (teoksen sisällön ja kontekstin määrittämiseen) ja itsearviointiin. Ohjaus perustuu pitkälle läsnäoloon, käytännön toimintaan ja palautteeseen. (Manninen & Markkila 2003.)

Opettajan ohjausmenetelmät riippuvat siitä, missä tekemisprosessin vaiheessa ollaan (Manninen & Markkila 2003; Hetland 2007):

- **Tehtävänanto ja opetusympäristön luominen, motivointi**

Tehtävänanto on oppimisprosessin opettajakeskeisin osa. Opettaja johdattaa opiskelijaryhmän aiheeseen ja esittelee tehtävän. Suunnittelu ja alustus vaativat yleensä opettajalta runsaasti etukäteistyötä, sillä tehtävänannosta riippuu paljolti se, millaiseksi työskentely muodostuu. Kun opiskelijat ymmärtävät tehtävän tarkoituksen, he yleensä motivoituvat paremmin työskentelyyn. Kuvalliset työskentelyn perustana on opiskelijan mielikuvien ja ajatusten herättäminen. Tähän on lukuisia tapoja kuten audio-visuaaliset virikkeet (eli kuvat, diat, kirjat ja lehdet) tai toiminnalliset kokemukset (retket, vierailut). Mielikuvien ja ajatusten herättämisen tunnin alustukseen kuuluu käytettävien materiaalien ja tekniikan esittely. (Manninen & Markkila 2003, 47–49.)

- **Taitojen opettaminen**

Pelkät kokemukset eivät vielä riitä välineeksi ilmaista itseään kuvataiteellisin keinoin. Lisäksi tarvitaan asiantuntevaa opastusta tekniikoiden ja materiaalien käyttöön. Varsinkin jos tekemisen tekniikka on opiskelijalle uusi, opiskelija tarvitsee käytännön ohjeita neuvoja, esimerkkejä ja demonstraatioita työvaiheista.

- **Havainnointiin ohjaus**

Opettaja pyrkii kohdistamaan oppilaan havainnointia opetettavan asian kannalta olennaisiin asioihin. Opiskelijalle voidaan opettaa tapoja miten toimien hän voi kehittää havainnointikykyään.

- **Tekemisprosessin ohjaus ja ongelmanratkaisun tukeminen**

Ilman ohjausta opiskelija saattaa juuttua samoihin tapoihin ja toimintamalleihin. Opettaja voi antaa vaihtoehtoja, ehdotuksia ja esimerkkejä, joita opiskelija voi käyttää työskentelyssä apuna niin halutessaan. Ajattelutapoja ei kuitenkaan voi siirtää. Opiskelijan oma ajatusmaailma ja kokemukset tulisi aina olla työskentelyn lähtökohtana.

Opiskelija ei aina itse kykene löytämään ratkaisua kuvantekemisen haasteisiin, jolloin työskentely voi juuttua ongelmatilanteen takia paikalleen. Opettajan tehtävä on tällöin antaa eri ratkaisuvaihtoehtoja pohdittavaksi kysymysten ja keskustelan avulla.

- **Arviointi (palautteen anto, itsearviointi, ryhmäkritiikki)**

Arviointi on osa oppimisprosessia ja se tulee tapahtua yhteistyössä opiskelijan ja ryhmän kanssa. Yleensä työpajojen lopputuloksia arvioidaan yhteisissä kritiikkitalanteissa, joissa opiskelija esittelee oman työnsä lähtökohdat ja arvioi tavoitteidensa toteutumista. Tämän lisäksi opiskelija kertoo omat havaintonsa ja mielipiteensä muiden ryhmäläisten teoksista.

- **Kulttuurikasvatus**

Kulttuurikasvatuksessa opiskelija tutustuu taiteen historiaa ja nykypäivän taidesuuntauksiin ja taiteilijoihin. Taidemaailman tuntemusta voidaan kehittää luennoilla, näyttely- ja museovierailuilla, opintorekillä sekä luku- ja kirjoitus-tehtävillä.

4 AIKUISET TAIDETTA OPPIMASSA

4.1 Aikuiset opiskelijoina

Aikuisopiskelijoita on vaikea kuvailla yleisellä tasolla, koska heillä on erilaiset taustat ja tavoitteet. Joitakin yhteisiä piirteitä aikuisopiskelijoille voidaan kuitenkin löytää (Rogers 2010, 79–92):

- Opiskelijat määrittelevät itsensä aikuisiksi.
- Opiskelijat ovat sellaisessa elämänvaiheessa, jossa muutoksia tapahtuu kaikilla elämänalueilla (esim. henkisessä kasvussa, ihmissuhteissa, harrastuksissa ja muilla kiinnostuksen alueilla). Aikuistenkaan kehitys ei siis ole pysähtynyt, sillä ihmiselämässä ei ole mitään staattisia elämänvaiheita.
- Opiskelijoilla on omakohtainen kokemus- ja tietämispohja sekä oma arvomaailma.
- Opiskelijoilla on oppimiseen liittyviä odotuksia.
- Opiskelijoilla on muita kilpailevia tavoitteita, jotka saattavat olla heille tärkeämpiä kuin varsinainen opiskelu.
- Opiskelijoille on jo muodostunut oma oppimistyyli. Ryhmässä on siis monia toisistaan huomattavasti poikkeavia oppimistyyliä.

Aikuisuus tässä yhteydessä tarkoittaa sitä, että aikuisopiskelija määrittelee itsenä autonomiseksi yksilöksi, joka haluaa toimia itsenäisesti eikä halua luopua omasta itsemäärämisoikeudestaan (Rogers 2010, 79). Aikuisilla on jo omat vakiintuneet tavat, arvomaailmat, ennakkoluulot ja asenteet jotka pohjautuvat heidän aikaisempiin kokemuksiin. Aikuisopiskelijat peilaavatkin heille uusia asioita aina oman aikaisemman kokemuspohjansa ja tietomaailman kautta. Jos opiskelijan oma kokemusmaailma sivuutetaan, se voi aiheuttaa opiskelijassa reaktion, ettei hänen taitojaan eikä häntä itseään arvosteta. Nämä ristiriidat voivat synnyttää opiskelijassa sisäisen konfliktin. Jenny Rogersin mielestä aikuisten opettajan tulisi välttää tilanteita, joissa opiskelijan kokemusmaailmaa aliarvioidaan tai sivuutetaan (Rogers 2004, 19).

Anita Malisen (2004) mukaan aikuisen kokemusmaailmaan täytyykin saada syntymään ”särö”, jotta todellista uuden oppimista voisi tapahtua. Uuden oppiminen vaatii, että opiskelija kyseenalaistaa entiset käsityksensä. Kysymysten ja kriittisten huomautusten tekeminen, kysymyksiin vastaaminen ja perustelujen esittäminen sekä havaintojen osoittaminen muuttavat aikaisempia käsityksiä ja synnyttävät säröjä. Kun särö syntyy, opettajuus on opiskelijan hämmennyksen, ahdistuksen tai muiden mahdollisten tunteiden sietämistä. Se on opiskelijan oppimisprosessin ymmärtämistä ja joskus jopa ”terapeuttina” olemista, erityisesti silloin, kun opiskelijan käsitykset osaamisestaan, itsestään ja taiteesta muuttuvat. (Löytönen & Hein 2006.)

Aikuisopiskelijoilla saattaa olla opetusmenetelmien suhteen odotuksia, jotka eivät välttämättä käy yksiin opettajan valitsemien opetusmenetelmien kanssa. Aiemmat kokemukset opiskelusta voivat määritellä pitkälti, minkälaisia asenteita, odotuksia ja toiveita aikuiset tuovat mukanaan opiskeluryhmään. Osa opiskelijoista haluaa tarkkaa ja selkeää ohjausta. Monet haluavat itselleen tuttua ja turvallista. Osa haluaa kokeilla ja oppia kaiken omakohtaisesti. Jokaisella on oma uskomuksensa siitä, mitä hän pystyy ja mitä haluaa tehdä. Opiskelijoiden halukkuus käyttää omaa kokemustaan ja tietämystään oppimisen edistämiseksi vaihtelee yksilökohtaisesti. Opiskelija voi vähätellä omaa osaamistaan, jolloin opettajan tehtävänä on auttaa häntä havaitsemaan jo olemassa oleva tietotaito. (Rogers 2010, 82–86.)

Edellä mainitut piirteet on helppo nähdä vain negatiivisina, oppimista vaikeuttavina asioina. Aikuisopiskelijaryhmässä on kuitenkin uskomaton määrä tietoa ja kokemusta. Koska opiskelu on vapaaehtoista, opiskelijat ovat sitoutuneita oppimiseen ja heillä on oppimistavoitteita vaikka ne eivät olisikaan kovin selkeitä. Aikuiset opiskelijat tarvitsevat enemmän perusteluja ja haastavat opettajaa kysymyksillä, mutta ovat myös halukkaampia soveltamaan oppimaansa. Aikuisilla on siihen huomattavasti paremmat mahdollisuudet kuin nuoremmilla opiskelijoilla. (Rogers 2010, 93.)

4.2 Aikuisopiskelijan orientaatioperustat

Aikuiset hakeutuvat opiskelemaan tietystä tarpeesta. Tämä tarve ei aina liity oppimiseen vaan esimerkiksi sosiaalisiin kontakteihin tai heillä on jonkin muu syy. Osa tavoitteista on hyvin konkreettisia, osa hyvin yleisiä ja osaa tavoitteista ei välttämättä ole edes tiedostettu. Tästä huolimatta aikuisilla opiskelijoilla on suhteellisen selkeä kuva siitä, mitä he opiskelultaan haluavat. Osallistumissyitä ja opiskelumotiiveja voi olla yhtä monta kuin ryhmässä opiskelijoita.

Rogers (2010, 86) esittää Houlen (1961) luoman ryhmäjaon kolmeen eri orientaatioperustaiseen ryhmään: päämääräorientoituneet (goal-oriented), toimintaorientoituneet (activity-oriented) ja oppimisorientoituneet (learning-oriented). Tämä malli on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Aikuisopiskelijan orientaatioperustat opiskeluun
(Rogers 2010, 87).

Orientaatio- perusta	Tarve	Tavoite	Opiskelun jatkaminen
Päämäärä- orientoitunut	Lopputuloksen saavuttaminen. Ongelmanratkaisu.	Tietyn erityisalueen hallitseminen.	Opiskelu päättyy kun tavoite on saavutettu.
Oppimis- orientoitunut	Kiinnostus aiheeseen	Kaikkien aiheeseen liittyvien osa-alueiden oppiminen	Opiskelu on pitkäjännitteistä ja jatkuvaa.
Toiminta- orientoitunut	Sosiaalisen ja henkilökohtaisen kehityksen tarve	Toiminta ja toiminnallisuus	Haetaan uutta toimintaa ja aktiviteettia

Päämääräorientoituneet opiskelevat tiettyä päämäärää tai tavoitetta varten. Heitä ohjaa ulkoinen motivaatio eli jonkin ulkoisen tavoitteen tai palkkion saavuttaminen kuten ylennyksen tai tietyn konkreettisen ongelman ratkaiseminen. Päämääräsuuntautuneet opiskelijat valitsevat opiskelumenetelmät sillä perusteella, mikä parhaiten palvelee heidän tavoitteensa toteutumista. Kun tavoite on saavutettu, opiskelulle ei enää nähdä tarvetta.

Toimintaorientoituneilla opiskelijoilla tavoitteena on itse toiminta. He haluavat vaihtelua arkeen, tavata muita ihmisiä, tai vain viettää vapaa-aikaa mielekkäällä tavalla. He etsivät jatkuvuutta, vaikka heidän opiskelunsa kohde voi vaihtuakin.

Oppimisorientoituneet aikuisopiskelijat haluavat tietää, oppia taitoja ja tietoja. He haluavat siis oppia oppimisen vuoksi. Heitä ohjaa sisäinen motivaatio, jonka palkintona on itse työ, eli luontainen halu selviytyä erilaisista tehtävistä.

Usein mitään tarkkaa jakoa tiettyyn orientaatioperustaiseen ryhmään kulumisesta voi suorittaa vaan orientaatioperustat ovat hyvin yksilöllisiä. Opettajalle eri orientaatioperustaiset opiskelijat näkyvät heidän koulutukselle asettamista vaatimuksista.

Aikuisille opiskelu on vapaaehtoista, mikä tarkoittaa, että aikuiset opiskelijat ovat vapaita keskeyttämään opintonsa, jos heillä ei ole siihen riittävää motivaatiota. Jokainen aikuinen keksii houkuttelevia vaihtoehtoisia ajankäyttötapoja ja opetuksen on kyettävä kilpailemaan niiden kanssa. Jenny Rogersin mukaan motivaation puuttuminen tai herpaantuminen on yksi tärkeimmistä syistä jonka takia oppiminen epäonnistuu. Motivaatiossa on kyse peloista ja toiveista, jotka ihminen tuo mukanaan opiskelua aloittaessaan. Motivaatiota voi kuitenkin muokata ja oppimisessa onnistuvassa ryhmässä se kasvaa ja kehittyy. (Rogers 2004, 26–30.)

4.3 Miksi aikuiset hakeutuvat kuvataiteen perusopetukseen?

Taiteen perusopetukseen hakeutuvista ja koulutuksen suorittaneista ei kerätä tilastotietoja. Mitään kattavaa opiskelija-analyysia en siksi pysty esittämään. Tämä luvun materiaali perustuukin omakohtaisiin kokemuksiini ja muutaman taiteen perusopetukseen osallistuneen opiskelijan haastatteluun.

Osallistuin itse aikuisten taiteen perusopetukseen vuosina 2006–2012 (Sara Hildén -akatemia, Tampere). Opintojeni aikana huomasin, että taiteen perusopetukseen osallistuvat aikuiset ovat pääasiassa työikäisiä ammatissa toimivia ja monella on kulttuuriin, kasvatukseen tai visuaaliseen alaan liittyvä koulutus. Joukossamme oli toki pitkälle edenneitä harrastajiakin. Esimerkiksi omassa ryhmässäni opiskeli mm. musiikinopettaja, kulttuurintuottaja, arkkitehti, mainosgraafikko, peruskoulunopettajia ja kuvataideopettajia. Mukana oli hetken aikaa

myös psykologi, joka halusi kehittää omia kuvallisia taitojaan voidakseen laajentaa osaamistaan taideterapian alueelle.

Opiskeluryhmän koulutus, työkokemus, motivaatioperusta, ikä ja elämänvaiheet olivat siten hyvin erilaiset. Ainoa yhdistävä tekijä tuntui olevan kiinnostus taiteeseen ja taiteen tekemiseen. Kaikki olivat jo opiskelleet taidetta tavalla ja toisella ennen opiskelujen aloittamista. Kaksi ryhmäläistämme hakeutui myöhemmin kuvataideopettajan koulutukseen Taideteolliseen korkeakouluun. Yksi opiskelee Vapaassa Taidekoulussa taidemaalarin opintoja. Monet ovat koulutuksen jälkeensä hakeutuneet taidejärjestöihin ja osallistuneet näyttelytoimintaan.

Pyysin tuntemiani aikuisten taiteen perusopetukseen osallistuneita kertomaan omista lähtökohdistaan ja tavoitteistaan vastaamalla kysymykseen: **Miksi hakeuduit aikuisten taiteen perusopetukseen ja mitkä olivat tavoitteesi koulutuksen suhteen?**

Vastuksia sain viisi kappaletta. Kolme vastasi kysymykseen kirjallisesti sähköpostitse ja kahta opiskelijaa haastatteli henkilökohtaisesti käyttäen ryhmähaastattelumenetelmää.

Kaksi haastateltua hakeutui opetukseen, koska he kokivat, että opinnoista olisi hyötyä pyrittäessä muotoilu- tai taidealan opintoihin. Yksi haastatelluista halusi alun perin opiskella saadakseen lisää työskentelymenetelmiä ryhmien ohjaamiseen, mutta hyvin pian kiinnostui kuvataiteesta ammattina. Hänen tavoitteenaan oli siis ammattitaidon kehittäminen ja seurauksena innostus kuvataiteilijan polulle lähtemisestä.

Aikuisten taiteen perusopetus kiinnosti, koska opetus on tavoitteellista. Yksilö- ja ryhmäkritiikin merkitys tuli esille kolmessa vastauksessa Omista teoksista haluttiin saada palautetta ja kritiikkiä sekä opettajilta että muilta opiskelijoilta. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että opiskelujen aikana on mahdollisuus kokeilla uusia tekniikoita opiskeluympäristössä, jossa on asianmukaiset työvälineet ja tilaa tehdä. Kotona ei ole keramiikan polttouunia, grafiikan prässiä, oikeanlaista ilmanvaihtoa yms.

Eräs haastateltu kertoi, että taide ja taiteen tekeminen on merkittävä osa hänen identiteettiään ja kuvataide on aina ollut läsnä hänen elämässään. Taiteen pe-

rusopinnot suoritettuaan hän on jatkanut harrastustaan aktiivisesti Tampereen Työväenopiston maalauskursseilla.

Haastateltujen joukossa oli henkilö, joka ei osannut perustella miksi pyrki taiteen perusopetukseen. Hän ei ollut aiemmin harrastanut kuvataiteita ja olikin yllättynyt, että hänet valittiin koulutukseen. Hänkin kuitenkin hakeutui myöhemmin opiskelemaan sisustusalan tutkintoa, jossa taideopinnoista on huomattavaa hyötyä. Kuten moni muukin opiskelija, hän on pitänyt yksityisnäyttelyitä opintojen loputtua.

Suorittamani kysely ei ole millään tavalla kattava eikä siitä voi tehdä yleisiä johtopäätöksiä. Se kuitenkin antaa muutamia suuntaviivoja siihen, mitä ovat taiteen perusopetukseen hakeutuvien aikuisopiskelijoiden tavoitteet opetusta kohtaan. Olisikin mielenkiintoista jos opiskelijoiden lähtökohdista ja tavoitteista kerättäisiin tietoa esimerkiksi valtakunnallisen kyselytutkimuksen avulla.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

5.1 Kehittämishankkeen toteutusympäristö ja menetelmät

Kehittämishankkeessa keräsin haastattelemalla Sara Hildén -akatemiassa työskentelevien kuvataideopettajien käytännön kokemuksia siitä, miten kuvataiteen opettaminen ja opetusmenetelmä eroavat (vai eroavatko) kun opetettavana onkin aikuisia eikä lapsia tai nuoria.

Sara Hildén -akademia on vapaa-ajan oppilaitos, jonka päätehtävä on antaa kuvataiteen perusopetusta lapsille ja nuorille. Sara Hildén -akatemian omistaa Tampereen kaupunki ja se kuuluu itsenäisenä yksikkönä Tampereen työväenopistoon. Koulu aloitti toimintansa vuonna 1982 nimellä Tampereen kaupungin lasten ja nuorten kuvataidekoulu.

Sara Hildén -akademia järjestää kuvataiteen perusopetusta myös aikuisille (yli 20 vuotta täyttäneille). Kuvataiteen perusopetus on tarkoitettu aikuisille, jotka haluavat saada pitkäkestoista ja tavoitteellista opetusta kuvataiteessa. Määrällisesti ja sisällöllisesti perusopetus vastaa Opetushallituksen hyväksymiä kuvataiteen perusopetuksen laajan oppimäärän perusteita (OPH 2002).

Aikuisten kuvataiteen perusopetus alkoi syksyllä 2003. Koulutus on suosittua: esimerkiksi vuonna 2006 opetukseen haki 84 henkilöä, joista 16 valittiin kaksivaiheisen hakuprosessin avulla⁵. Osallistuminen opetukseen on maksullista. Opetusryhmällä on oma ohjaava opettaja, joka huolehtii opetuksen suunnittelusta ja sisällöllisestä jatkumosta, opetussuunnitelman toteutumisesta sekä opintojen ohjauksesta. Opettajina toimivat sekä paikalliset että vierailevat taiteilija-opettajat.

Haastattelin kolmea kuvataideopettajaa, jotka ovat opettaneet sekä lapsia että aikuisia kuvataiteen perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisesti. Kaikilla heillä on kuvataideopettajan kelpoisuus ja tutkinto Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osastolta. Haastateltavien pienen määrän vuoksi päädyin käyttämään ryhmähaastattelua. Ryhmähaastattelun käyttöä tuki se, että haas-

⁵ Nykyään opiskelijat valitaan suoraan näytetöiden perusteella.

tattelun aikana käsiteltiin samat aiheet kaikkien haastateltavien kanssa. Lisäksi haastateltavat toimivat samassa oppilaitoksessa ja heillä on yhteisiä työpaikka- ja opetuskokemuksia.

Haastattelututkimuksen vahvuuksia ovat esimerkiksi joustavuus ja suora vuoro-vaikutus. Haastatteluissa, joissa haastateltavalla on mahdollisuus vastata kysymyksiin omin sanoin, haastateltava voi tuoda vapaasti esille omia ajatuksiaan. Vapaasti vastattavissa kysymyksissä on mahdollisuus tuoda esille monipuolisemmin asioita esille kun valmiissa vastausvaihtoehdoissa. (Vuorela 2005.)

Ryhmähaastattelun etuna yksilöhaastatteluun verrattaessa on nopeampi tiedon saanti useammalta henkilöltä. Syntynyt keskustelu voi olla runsaampaa kuin yksilöhaastattelussa. (Vuorela 2005.) Ryhmähaastatteluun osallistujien määrää tulisi rajoittaa kahteen tai kolmeen osallistujaan, sillä muuten eri puhujien ääniä on vaikea erottaa tallenteelta (Hirsjärvi, Remes & Saijavaara 2005).

Haastattelu kesti noin kaksi tuntia. Haastattelun aikana kysyin ennalta miettiäni avoimia kysymyksiä (katso liite 2), joihin haastateltavat vastasivat vuorotellen omia kokemuksiaan kertoen. Lopuksi keskustelimme vapaammin aikuisten kuvataiteen koulutukseen liittyvistä asioista kuten opetuksen rakenteesta. Koko haastattelu tallennettiin digitaalisella tallentimella ja analysoitiin jälkepäin. Haastattelua ei kuitenkaan litteroitu sanatarkasti.

5.2 Ryhmähaastattelun tulokset

5.2.1 Opetusmenetelmät ja työtavat

Ryhmähaastattelussa selvisi, että opettajien käyttämät opetusmenetelmät ja työtavat eivät juuri eroa oli opetettavina aikuista tai lapsia ja nuoria. Kappaleessa 3.3. kuvaamani yleistä opiskeluprosessia tehtävänannosta kritiikkiin pystytään soveltamaan kaikenikäisten taideoppimiseen. Aikuisopiskelijoille suunnatuilla kursseilla tehtävänanto ja tehtävin alustaminen vaativat kuitenkin huomattavasti enemmän paneutumista ja perehtymistä. Esimerkiksi kuva-alustusten tekeminen aikuisille on vaativampaa kuin nuorille. Aikuisilla itsellään on jo niin

vahvat asiantuntemus ja tietämys esim. taidehistoriasta, joten asiantiedon on oltava tarkkaa ja perusteltua.

Kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että tekemisen tarve on yhteinen sekä aikuisilla ja lapsilla. Jokaiselle kokoontumiskerralle on aina varattava vaikka pienikin konkreettinen harjoitus. Sitten vasta opiskelijoista tuntuu, että tapaamiskerta on onnistunut. Aikuisopiskelijoille ei kuitenkaan riitä pelkästään käsillä tekeminen vaan opetuksessa täytyy aina olla läsnä abstraktin tietämisen taso.

Rajattu tehtävänanto on hyvä silloin kun tarkoituksena on tietty tavoite esimerkiksi oppia uusi tekemisen tekniikka. Avoimet tehtävät harjoittavat opiskelijaa omien ratkaisujen ja valintojen tekemiseen ja pohtimiseen. Yksi haastatelluista opettaja on kuitenkin aistinut muutamista yksittäisistä aikuisopiskelijoista ahdistusta jos tehtävänanto on ollut avoin. Hän kuitenkin koki, ettei ole koskaan joutunut sellaiseen tilanteeseen, josta ei olisi selvitty eteenpäin keskustelemalla.

Yksi haastatelluista opettajista kertoi, että on muuttanut tehtäväperustaista opetustaan enemmän leikin kaltaiseksi myös aikuisryhmillä. Tarkoituksena on ”möyhentää” aikuisen vakiintunutta kuvantekoprosessia niin, että opitaan pois omista mieltymyksistä ja maneeereista. Esimerkiksi hän on teettänyt aikuisryhmälle tehtävän, jossa lähtökohtana on sommitella kuva, jossa on perspektiivivirhe tai ”rumat värit”. Näistä kuvista on etsitty mielenkiintoisia yksityiskohtia, joita on käytetty uusien maalauksen lähtökohtana. Tämänäyttöiset tehtävillä aikuiset oppivat uutta omasta tekemisestään ja havahtuvat huomaamaan, että virheitä saa ja tulee tehdä.

Opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että teorian (kuten väriopin) opettaminen puhtaana teoriana on karhunpalvelus opiskelijoille. Paras tapa oppia kuvantekemisen teoriaa on tekemisen kautta. Joskus aikuisopiskelijat haluavat erillisiä teoriakursseja esimerkiksi väriopista, mutta kun kyseisiä kursseja on järjestetty, osallistujat toteavatkin, että eivät he oikeastaan tätä halunneetkaan. Opettajalle on haasteellista miettiä, miten opiskelijan omaan tekemiseen saa linkitettyä kaiken aiheeseen liittyvän teoria.

5.2.2 Ohjaustilanteet

Taiteen perusopetukseen osallistuvat aikuiset ovat motivoituneita ja innostuneita eri tehtävistä ja oppimistaan uusista taidoista. Haastateltavat kokivat, että aikuisia oli helpompi ohjata kuin nuoria. Tähän vaikuttaa luultavasti se, että opettajat ovat samassa elämänvaiheessa kuin aikuiset opiskelijat. Kaikki haastateltavat totesivat, että nuorten maailmaan on vaikeampi saada kosketuspintaa. Nuoret voivat kokea ettei jonkin taidon oppiminen ja kurssien lopputuotokset ei ole heille merkityksellisiä. Myös Manninen ja Markkila (2003, 43) mainitsevat, että nuorella suhde taiteeseen on hyvin musta-valkoinen: hän joko antautuu taiteen tekemiselle täysin tai kokee sen täysin merkityksettömäksi oman elämänsä kannalta. Kun nuorelle syntyy kipinä taiteeseen, alkaa taide olla hän elämässään merkityksellistä.

Aikuiselle voi kuitenkin olla vaikeampaa ymmärtää miksi hänen pitää opiskella jokin käsityötaito ennen kuin hän pääsee toteuttamaan omia ideoitaan. Esimerkkinä keskustelussa käytettiin keramiikkaa. Siinä on tärkeää ymmärtää kuinka tietty muoto on rakennettava savesta, jotta esine säilyy ehjänä kuivaus- ja polttovaiheen aikana. Nuorien ja lapsien on helpompi ymmärtää, että perustiedot on hankittava, ennen kuin pääsee kokeilemaan omaa tekemistään. He ymmärtävät, että tekemisen ja erehtymisen prosessin kautta oivaltaa ja oppii oikeat työskentelytavat. Eräs haastatelluista opettajista totesikin seuraavasti: *”Taiteen oppiminen on polku, joka syntyy pienistä oivalluksista. Oppimista ei tyrkytetä vaan se tulee tekemisen kautta.”*

Lapset eivät problematisoi asioita niin paljon kuin aikuiset. Lapset ovat mielettömän spontaaneja eivätkä pysähdy teknisten ongelmien takia tai siksi etteivät ole varmoja vastaako lopputulos heidän alkuperäistä suunnitelmaansa. Aikuiset miettivät tekoprosessin aikana enemmän sitä tekevätkö he oikeita valintoja ja kaipaavat tällöin ohjausta opettajalta. Toki nuortenkin kanssa joudutaan harjoittelemaan sitä, että tekemisen polku aina menekään tasaisesti. Mitä vanhempi lapsi sitä enemmän pitää harjoitella hyväksymään se, että heidän itse itselleen asettamat tavoitteet eivät aina kohtaa oman taitotason kanssa.

5.2.3 Ryhmässä toimiminen

Aikuisten valmiudet ryhmätyöhön ja itseohjautuvuus ovat huomattavasti paremmat kuin nuorilla. Esimerkiksi opettajat eivät kokeneet, että he olisivat voineet teettää ryhmätöitä tai paritöitä nuorisoryhmille. Aikuisille ryhmätyöt ovat luontevia. Joskus työn aloittamiseen riittää pelkästään työtapojen ja materiaalien esittelyyn. Alkujohdannon jälkeen isotkin aikuisryhmät pystyvät organisoimaan toimintansa itsenäisesti. Tämä vaatii kuitenkin opettajalta hyvää ennakkosuunnittelua.

Aikuisten parityöskentely koettiin hyvin mielekkääksi toimintatavaksi, koska silloin opiskelijoiden on huomioitava toisen opiskelijan erilaiset näkemykset ja perustella omia valintojaan. Esimerkiksi parityöskentelynä toteutetut sommittelu-tehtävät ovat olleet antoisia.

Taiteen perusopetus tapahtuu vakioryhmissä eikä kontakteja muihin ryhmiin juurikaan ole (ellei oteta huomioon työpajatoimintaa). Aikuisryhmälle syntyy nopeasti vahva ryhmähenki, sillä halu toimia yhdessä on vahva. Uusillekin opiskelijoille selviää pian kuinka tärkeää ryhmän kautta saatu vertaistuki on.

Aikuisryhmässä vertaistuki on mukana koko opiskelun ajan vaikka ryhmässä tapahtuisikin muutoksia. Lapset ja nuoret toimivat omissa ryhmissään aina 7 luokalle (13-vuotiaaksi) asti. Sen jälkeen ryhmät muodostetaan uudestaan. Uuteen ryhmään joutuminen ei kuitenkaan aiheuta samaistumista koko ryhmään, vaan opetusryhmän sisälle syntyy pieniä ”klikkejä”.

5.2.4 Motivaatio ja tavoitteellisuus

Aikuisten taiteen perusopetukseen hakeutuvat keskeyttävät opinnot suhteellisen harvoin. Keskeyttämissä tapahtuu eniten opiskelun alkuvaiheessa, kun opiskelija huomaa, ettei tämä opiskelumuoto vastaa hänen tavoitteitaan ja mielikuviaan. Aikuisen voi olla vaikeaa antaa itsensä muiden ohjattavaksi. Jotkut harvat keskeyttäneet olivat kokeneet, että tehtävien anto on liian avointa ja tunsivat opetuksen olevan liian haastavana heidän tavoitteisiinsa nähden. Suurin osa keskeyttämisistä johtuu kuitenkin muuttuvista elämäntilanteista, esimerkiksi muutosta toiselle paikkakunnalle, työtilanteesta tai muusta opiskelusta.

Aikuisopiskelijoilla on vahva tavoitesuuntautuneisuus. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että aikuiset ovat halukkaita suorittamaan kotitehtäviä ja tehtäviä, joita annetaan lukukausien välisiksi ajoiksi (esim. kesäksi). He myös määrittelevät itse itselleen ylimääräisiä tehtäviä. Nuoret eivät yleensä palauta heille annettuja kotitehtäviä, koska tietävät ne vapaaehtoisiksi. Ainoastaan valokuvaukseen koti-tehtävät tuntuvat luontuvat hyvin kotitehtäviksi nuorille.

Lasten kehityskaari näkyy heidän motivaatiotason muutoksissa. Lapset eivät ole välttämättä itse valinneet osallistumistaan taiteen perusopetukseen. Tällöin motivaatio opiskeluun ja töiden tekemiseen on vaikeasti löydettävissä. On ehkä hyväkin, että perhe kannustaa nuorta jatkamaan vaikka nuorella itsellään aina ei olisikaan halukkuutta jatkaa. Opettajat ovat nimittäin huomanneet, että iän lisääntyessä nuoren oma tahto osallistua ja olla mukana oman itsensä takia kasvaa. Suurin osa lapsista ja nuorista kuitenkin nauttii opetuksesta ja tulee iloisella mielellä kursseille.

5.2.5 Arviointi

Arviointimenetelminä käytetään ryhmäkritiikkiä ja itsearviointia. Aikuisopiskelijat yhteisten kritiikkitilaisuuksien merkityksen ja haluavat että heidän töitään arvioidaan ulkopuolisin silmin. Tässäkin ryhmän vertaistuki ja kannustus on merkitsevää. Lapset ja nuoret eivät vielä koe kritiikkitilaisuuksia tärkeiksi. He eivät vielä ymmärrä, miksi valmiista lopputuloksesta pitäisi keskustella. Onnistunut arviointi edellyttääkin kuvataiteen käsitteiden ja sisältöjen hallintaa (Räsänen 2000, 31.)

Prosessin ja lopputuloksen lisäksi voidaan arvioida opiskelijan kykyä tehdä havaintoja ja kykyä itsearviointiin. Portfoliotyöskentely tukee opiskelijan taiteellisen minän kehittymistä. portfoliotyöskentely kuuluu osana taiteen perusopetukseen. Perusopintojen aikana opiskelija keräävät mielipiteitään, luonnoksia ja muuta materiaali portfolioon. Tämä portfolio vaaditaan perusopintojen päättyessä yhdeksi suoritukseksi. Haastattelun aikana selvisi, että portfoliotyöskentelyn ohessa moni aikuisopiskelija ylläpitää verkossa sähköistä päiväkirjaa joko blogin tai kotisivun muodossa.

5.2.6 Opintojen rakenne

Perusopintojen tarkoituksena on tutusta monipuolisesti eri taiteen tekemisen menetelmiin tasolta toiselle siirtyen. Tämä sopii hyvin lapsille ja nuorille, jotka kehittyvät vuosi vuodelta sekä fyysisiltä että sosiaalisilta taidoiltaan⁶. Kerroksellinen eteneminen on tällöin hyvin perusteltua. Mutta palveleeko jako perus- ja syventäviin opintoihin aikuisopiskelijoiden oppimista?

Oman kokemukseni mukaan aikuiset opiskelijat haluavat laajempia ja pitkäkestoisempia kokonaisuuksia, jolloin he voivat rakentaa omaa taiteellista identiteettiään pitkäjännitteisesti. Perusopetuksen tuntimäärien puitteissa aihejaksoista tulee kuitenkin väistämättä hyvin lyhyitä kokeiluluontoisia ”pyrähdyksiä”. Olen miettinyt pitäisikö opetuksen perusteita ja rakennetta pohtia erikseen aikuisuuden ja aikuisopiskelijoiden koulutukselle asettamien tavoitteiden näkökulmasta?

Tätä samaa on pohdittu myös Sara Hildén -akatemiassa. Nykyään aikuisten perusopintojen kokonaisuudet ovat pitkäkestoisempia verrattuna siihen kun itse opiskelin 2006–2012. Haastatteleman opettajan mielestä aikuisten taiteen perusopetus opetussuunnitelmassa tulisi tarkistaa siten, että perusopetusjaksossa opetuskokonaisuudet olisivat pidempiä. Kokonaisuuksien sisällöt voisi rakentaa siten, että ne koostuvat eri kuvataiteen alueista.

Tällä hetkellä rajoituksen ovat tietojärjestelmät, jotka vaativat opintojen kirjaamisen tiettyinä kokonaisuuksina yleisen opetussuunnitelman mukaisesti. Koska taiteen perusopetus ei ole tutkintoon johtavaa, harva aikuinen opiskelee suorituspisteitä saadakseen. Opintopisteiden kerääminen on kuitenkin pakollista, jotta opiskelusta saa virallisen todistuksen. Tämä järjestelmä tukee hyvin opintojaksojen suunnittelua sekä tasavertaista ja tavoitteellista opetusta. Toisaalta sähköinen järjestelmä rajoittaa henkilökohtaisen opintosuunnitelman laatimista. Moni aikuinen ei aina pääse kaikille opintojaksoille elämäntilanteiden ja muiden velvoitteiden kuten työmatkojen vuoksi. Koska perusjakson kurssit voivat olla jopa vain viikonlopun mittaisia, näiden kurssien suoritusmerkintöjen kanssa tulee väistämättä ongelmia.

⁶ Sara Hildén -akatemian kuvataidekoulussa oppilas voi aloittaa 7-vuotiaana ja jatkaa opintojaan aina 18-vuotiaaksi asti.

6 YHTEENVETO

Taiteen perusopetuksen pedagogiikan toimivuus on ensisijaisesti ammattitaitoisten ja asiastaan innostuneiden opettajien varassa. Haastattelemieni opettajien mielestä parasta aikuisten opettamisessa on, että opetukseen ei liity pelkästään kuvan tekemistä, vaan siihen sisältyy opiskelijan taidenäkemyksen ja ajattelun laajentaminen. Myös opettaja tuntee oppivansa uutta, kun opetuksen aikana syntyy keskustelua sekä eri näkemysten kyseenalaistamista.

Keskustelun aikana nousi vahvasti esille aikuisten kyky ryhmätyöskentelyyn ja heidän itseohjautuvuus. Monissa taideopiskelun muodoissa aikuisopiskelijat pystyvät itse ottamaan vastuun omasta oppimisestaan ja opiskelunsa aikataulusta. Tavoitteellinen aikuisryhmä voi johtaa omaa tekemisenprosessiaan. Opettajan tärkeänä roolina on auttaa opiskelijoita poisoppimaan manereista ja vakiintuneista tekemisen tavoista sekä ohjata ja tukea oppimisprosessia. Aikuisten ohjaaminen ei ole helppoa, sillä aikuisopiskelijoiden oma vahva asiantuntemus ja tietotaito vaativat opettajaa valmistautumaan hyvin opetustilanteisiin.

Taiteen perusopetus on yksi suomalaisen koulutusjärjestelmän menestystarinoista eikä vastaavaa koulutusmuotoa ole muualla. Toivoisin, että sen rooli aikuisten taidekasvatusjärjestelmän täydentäjänä tunnustettaisiin. Nykypäivänä ei tarkka rajanveto ammatillisen ja yleissivistävän oppiaineksen ja opiskelun välillä ei ole mielekäs. Taiteen opiskelu on myös työssä tarvittavien taitojen kehittämistä. Monet kokonaisvaltaisen taideopetuksen menetelmät ovat osoittautuneet tehokkaiksi ja voivat lisätä merkittävästi työelämään liittyviä taitoja.

Taiteellista toimintaa voi kehittää ammatillisesti, vaikka kaikkien taiteen tekijöiden ei tarvitsekaan olla ammatiltaan taiteilijoita. Aikuisten taiteen perusopetus antaakin mahdollisuuden pitkäjännitteeseen ja suunnitelmalliseen kehittymiseen taiteen alalla oman työn ohella. Taiteen perusopetuksessa hankitun osaamisen arvostus ei kuitenkaan ole esimerkiksi jatko-opintoja ajatellen siinä asemassa, joka sille kuuluisi tavoitteellisen ja pitkäkestoisen opiskelun perusteella.

Mielestäni aikuisten taiteen perusopetuksen arvostusta nostaisi, jos opetuksen tavoitteissa huomioitaisiin koulutuksen merkitys ammattitaidon kehittäjänä ja jatko-opiskelun kannalta. Käytännön tasolla tämä tarkoittaisi esimerkiksi asiantuntijatiedon merkityksen korostamista niin, että opetuksen sisältöihin ja tavoitteisiin liitettäisiin entistä vahvemmin mukaan taidehistoria, taiteen filosofia, taiteen estetiikka ja etiikka. Tämän tulisi kuitenkin tapahtua niin, ettei kokemuksellista taideoppimista sivuuteta.

Taiteen perusopetukseen osallistuvista aikuisista ei kerätä tilastotietoja. Tämä olisi hyödyllistä, jotta ymmärrettäisiin aikuisopiskelijoiden erityispiirteet ja ammatilliset tavoitteet opetuksen suhteen. Tämän tueksi aikuisten kuvataidekoulutuksen ja -pedagogiikan tutkimusta tulisi merkittävästi lisätä.

7 LÄHTEET

Anttila, E. (toim.) 2011. Taiteen jälki – Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikoulun julkaisusarja nro. 40. Helsinki: Edita.

Efland, A. 1998. Taidekasvatuksen opetussuunnitelmia tutkimassa. (Curriculum inquiry in art education: A model approach. The Ohio State University 1983.) Suom. Virpi Wuori ja Marjo Räsänen. Julkaisematon opintomoniste. Taidekasvatuksen osasto. Taideteollinen korkeakoulu.

Gay, P. 2009. Modernism: The Lure of heresy from Baudelaire to Beckett and beyond. Great Britain: Vintage.

Hetland, L. Winner, E. Veeneman, S. & Sheridan, K. M. 2007. Studio Thinking – The real benefits of Visual Arts Education. New York: Teachers College Press.

Hirsjärvi, S, Remes P. & Saijavaara P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus.

Houle, C.O. 1961. The inquiring mind – A study of the adult who continues to learn. Madison, USA: University of Wisconsin Press.

Laasonen, T. 2007. Aikuisten kuvataideopetuksen kehittäminen Seinäjoen kansalaisopistossa. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Laki 1998/633. Laki taiteen perusopetuksesta 21.8.1998/633. Luettu 24.2.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980633>.

Liikanen, H. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Luettu 6.4.2013. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html.

Löytönen T & Hein I. 2006. Särö – Opettajana Taidekorkeakoulussa. Synnyt/Origins 4/2006 -verkkójulkaisu. Luettu 6.4.2013. <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/4-2006>

Malinen, A. 2004. Opettajuus rakentuu ihmistuntijuudesta ja asiantuntijuudesta – Epistemologinen, eksistentiaalinen ja eettinen vastuu opettajan työssä. Teoksessa Sallila, P. ja Malinen, A. (toim.) Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. 3 painos. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura: Vantaa.

Manninen E. & Markkila T-L. 2003. Kuvataiteen opettaja ohjaamassa oppilaan kuvan tekemistä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Luettu 27.3.2012.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10512/G0000245.pdf>.

OKM 2010:1 Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:11. Luettu 24.2.2013.
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Kuvataiteen_koulutus_ja_tutkimus_Suomessa.html.

OKM 2010:1. Taidekasvatuksen ja kulttuurialan koulutuksen tila Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysyjä 2010:1. Luettu 6.4.2013.
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/koulutuksen_tila.html.

OKM 2011:19. Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:9. Luettu 27.3.2013.
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/Luova_kasvu_ja_taideilijan_toimeentulo.html.

OPH 2005. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2005. Opetushallituksen määräys 11/011/2005. Luettu 6.4.2013.
http://www.oph.fi/download/123012_taideyl_ops.pdf.

OPH 2002. Taiteen perusopetuksen visuaalisten taiteiden laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Opetushallituksen määräys 39/011/2002. Luettu 24.2.2013. http://www.oph.fi/download/123026_visuaal_tait_ops_2002.pdf.

Piironen, L. & Salminen A. (toim.) 1996. Kuvitella vuosisata – Taidekasvatuksen juhla- ja julkaisusarja A60. Jyväskylä: Gummerus.

Pohjakallio, P. 2005. Miksi kuvista? – Koulun taideopetuksen muuttuvat perustellut. Taideteollisen koulun julkaisusarja A60. Jyväskylä: Gummerus.

Rauhaniemi, H. 2008. AITA -kuvataidekoulun opetussuunnitelma, Aikuisten kuvataidekoulun opetussuunnitelman laatiminen ja perustelut. Tampereen ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Rogers, A. & Horrocks, N. 2010. Teaching Adults (4th Edition). Berkshire, GBR: Open University Press. Luettu 12.3.2013.
<http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10413320&ppg=6>.

Rogers, J. 2004. Aikuisoppiminen. Tampere: Tammerpaino.

Rongas, A. Mitä se pedagogiikka on? Tutkiva kolme-oo verkossa – blogi. Luettu 24.5.2006. <http://kolme-oo.blogspot.fi/2006/05/mit-se-pedagogiikka-on.html>.

Ruohomäki, S. 2012. Taidelainaamo Taidekehä kuvataiteen oppijoiden oppimisympäristönä, tekemällä oppimisen näkökulma. Tampereen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Räsänen, M. 2000. Sillanrakentajat – Kokemuksellinen taiteen ymmärtäminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A28. Jyväskylä: Gummerus.

Räsänen, M. 2011. Taiteet kognition ja kulttuurin kentällä. Teoksessa Anttila, E. (toim.) Taiteen jälki – Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä, Teatterikoulun julkaisusarja nro. 40. Helsinki: Edita.

Sederholm, H. 2000. Tämäkö taidetta? Porvoo: WS Bookwell.

Varto, J. 2011. Taidepedagogiikan käytäntö, tiedonala ja tieteenala: Lyhyt katsaus lyhyen historian juoneen. Teoksessa Anttila, E. (toim.) Taiteen jälki – Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikoulun julkaisusarja nr. 40. Helsinki: Edita.

Vuorela, S. 2005. Haastattelumenetelmät. Teoksessa Ovaska, S. Aula, A. & Majaranta, P. (toim.) Käytettävyytutkimuksen menetelmät. 37–52. Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos.

TAITEEN PERUSOPINTOJEN SISÄLTÖ (OPH 2002)

Perusopinnoissa oppilaan tulee

- harjoitella ja kehittää omaa kuvailmaisuaan
- tutustua eri materiaalien ja tekniikoiden ilmaisullisiin mahdollisuuksiin
- perehtyä materiaalien ja työvälineiden tarkoituksenmukaiseen, turvalliseen ja kestävän kehityksen mukaiseen käyttöön
- harjoitella kuvallista ja siihen liittyvää sanallista ilmaisuaan
- perehtyä laaja-alaisesti kuvataiteen ja kuvallisen median eri osa-alueisiin ja mediatekniikkaan
- harjoitella kriittistä kuvantulkintataittoa kuvamedian tekijänä ja kuluttajana
- tarkastella ja tulkita eri aikakausien ja kulttuurien teoksia
- tutkia muodon ja sisällön suhteita kuvataiteissa
- tutustua taidefilosofian ja estetiikan peruskäsitteisiin
- oppia tarkastelemaan luontoa, arkkitehtuuria ja esineympäristöä esteettisestä ja kestävän kehityksen näkökulmasta ja oppia ymmärtämään ympäristön merkityksen omalle ja muiden hyvinvoinnille
- suorittaa ohjattuja kotitehtäviä
- laatia taiteen perusopetuksen visuaalisten taiteiden perusopintojen päätteeksi portfolio laajan oppimäärän opinnoistaan.

Syventävissä opinnoissa oppilaan tulee

- syventää taitojaan ja tietojaan yhdellä tai useammalla valitsemallaan
- kuvataiteen tai kuvallisen median osa-alueella
- harjoitella ja kehittää kuvailmaisuaan ja yhdistää eri taiteenalojen ilmaisukeinoja työskentelyssään
- perehtyä kuvataiteen historiaan, vertailla eri taideilmiöitä ja pohtia estetiikan ja taidefilosofian peruskysymyksiä ja tarkastella taidehistorian ja nykytaiteen ilmiöitä historiallisena jatkumona

- perehtyä itselleen vieraaseen kulttuuriin tai kulttuureiden visuaalisiin ilmenemismuotoihin
- perehtyä materiaaleihin ja työtapoihin, jotka edistävät kestävästä kehitystä
- tutustua kuvataiteen ja muiden visuaalisten taiteiden ammattilaisten työhön ja työskentelytapoihin
- opetella ottamaan huomioon työn tilaajan toivomukset tuote ja rakennussuunnittelussa
- suunnitella ja suorittaa itsenäisesti työtehtäviä
- suorittaa ohjatusti kotitehtäviä
- esitellä julkisesti omaa työskentelyprosessiaan ja lopputuloksia
- seurata omaa oppimistaan ja arvioida omaa ja muiden työtä
- laatia itsenäisesti visuaalisten taiteiden laajan oppimäärän mukainen
- päättötyö, joka sisältää teoksen, portfolion työskentelystä ja siihen liittyvän itsearviointiin.

Opetuksen tavoitteena on, että oppilaat voivat taiteen tuntemuksellaan vaikuttaa yhteiskunnan arvoihin ja sitä kautta koko yhteiskuntaan ja sen ilmapiiriin. Opetuksen tehtävänä on kansallisen visuaalisen kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen. Tavoitteena on kehittää yhteistyötä taidekasvatusta antavien oppilaitosten ja muiden tahojen kanssa

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Opetusmenetelmät ja työtavat

- Miten opetusmenetelmäsi ja työtapasi eroavat opettaessasi kuvataidetta aikuisille verrattuna lasten ja nuorten opetukseen?
- Eroavatko aikuisten oppimistyylit lasten ja nuorten oppimistyyleistä?
- Miten huomioit aikuisopiskelijoiden eri lähtökohdat kurssien suunnittelussa?

Fyysiset ja sosiaaliset oppimisympäristöt

- Mitä oppimisympäristöjä käytät opetuksessasi? Miten ne toimivat aikuisopiskelijoiden kohdalla?
- Koetko sosiaalisen oppimisympäristön (esim. ryhmäytymisen, ryhmädynamiikan) olevan erilainen aikuisryhmillä kuin lasten- ja nuorten toiminnassa?

Tavoitteisuus ja tavoitetietoisuus (tieto ja ymmärrys opetussuunnitelmas- ta ja sen merkityksestä)

- Ovatko opetukseen osallistuvat aikuiset tavoitetietoisia? Miten tämä ilmenee?
- Kuinka koet aikuisten kuvataidekoulutuksen tavoitteiden vastaavat aikuisopiskelijoiden omia tavoitteita?
- Näkökö aikuisopiskelijoiden sisäinen motivaatio esim. omien tavoitteiden muodostamisessa?

Opetuksen suunnittelu

- Mitkä opetuksen osa-alueet koet haastavimmiksi aikuisopiskelijoiden kanssa toimiessasi? (esim. opetuksen menetelmät, oppimisympäristöt, opiskelijoiden motivoinnin, oppimisen arvioinnin)?

Arviointi ja palaute

- Miten arvioit opiskelijoidesi oppimisen?
- Minkälaisia arviointimenetelmiä käytät?
- Eroavatko arviointimenetelmät kun opetettavana on aikuisia?

Mitä muuta haluaisit tuoda esiin kuvataideopetuksesta aikuisille?